

ORGANIZM

Ollaberganov Najmiddin Odilbek o'g'li
UrDPI Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari
ta'lim yo'nalishi 3- bosqich talabasi

Abstract:

In this article, the concept of an organism and its connection with natural geographical complexes are analyzed from a scientific point of view. Issues of the main characteristics of the organism, systematicity, integrity, and interrelationships between components are highlighted. It also explains the formation of natural geographical complexes as a single system based on the interaction of natural components - climate, relief, soil, water, flora, and fauna. Based on the scientific views of Shubaev and Baratov, the article discusses the development of natural systems, the exchange of matter and energy, and the impact of human activity on nature. The necessity of maintaining the natural balance and nature conservation is also substantiated.

Keywords: Organism, natural geographical complex, natural components, landscape, systematicity, metabolism of matter and energy, ecological balance, climate, soil, vegetation cover, nature conservation.

Introduction

Kirish

Organizm – bu o'zaro bog'langan qismlardan tashkil topgan va bir butun tizim sifatida faoliyat yuritadigan murakkab tuzilma hisoblanadi. Biologiya fanida organizm deganda tirik mavjudotlarning barcha hayotiy jarayonlarini amalga oshiruvchi yaxlit tizim tushuniladi. Har qanday organizm turli organlar va tizimlardan iborat bo'lib, ular bir-biri bilan uzviy bog'langan holda ishlaydi. Organizmning eng muhim xususiyati shundaki, uning tarkibiy qismlari alohida holda emas, balki yagona tizim sifatida faoliyat ko'rsatadi. Agar organizmning biror qismi zararlansa yoki faoliyati buzilsa, bu holat butun organizm faoliyatiga ta'sir qiladi. Shuning uchun ham organizm tushunchasi nafaqat biologiyada, balki boshqa fanlarda ham tizimli yondashuvni tushuntirishda qo'llaniladi. Tabiiy geografiya va landshaftshunoslik fanlarida ham tabiatdagi murakkab tizimlarni tushuntirishda organizm tushunchasiga o'xshash yondashuv qo'llaniladi.

Tabiatda mavjud bo'lgan barcha komponentlar bir-biri bilan uzviy bog'langan. Iqlim, relyef, tuproq, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi o'zaro ta'sirda bo'lib, birgalikda yagona tizimni tashkil etadi. Geografiya fanida bunday tizimlar tabiiy geografik komplekslar deb ataladi. Tabiiy geografik komplekslar ma'lum hududda shakllangan bo'lib, u yerda barcha tabiiy komponentlar bir-biriga ta'sir qilib turadi. Shu sababli ko'plab geograf olimlar tabiiy

komplekslarni tirik organizmga qiyoslab o'rganishni taklif qilganlar. Bu yondashuv tabiatdagi jarayonlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shubayev va Baratovning ilmiy asarlarida tabiiy geografik komplekslarning yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritishi alohida ta'kidlanadi. Ularning fikricha, har bir tabiiy hudud o'ziga xos tuzilishga ega bo'lib, undagi barcha komponentlar bir-biri bilan chambarchas bog'langan. Masalan, iqlim sharoiti hududdagi o'simlik qoplami va tuproq turini belgilaydi. Agar iqlim o'zgarsa, bu o'simliklarning tarqalishiga, tuproq tarkibiga va hatto hayvonot dunyosiga ham ta'sir qiladi. Bu jarayon tabiatdagi barcha komponentlarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Tabiat komponentlari o'rtasidagi bog'liqlik tabiatdagi muvozanatni ta'minlaydi. Masalan, o'simliklar tuproqni eroziyadan himoya qiladi, tuproq esa o'simliklarning o'sishi uchun zarur bo'lgan oziq moddalarni ta'minlaydi. Suv resurslari esa o'simlik va hayvonlarning hayoti uchun muhim ahamiyatga ega. Shu tariqa tabiatdagi har bir komponent boshqa komponentlarning mavjudligiga ta'sir ko'rsatadi. Agar bu tizimdagi biror element buzilsa, butun tizimning barqarorligi izdan chiqishi mumkin.

Tabiatdagi tizimlar modda va energiya almashinuvi orqali faoliyat yuritadi. Quyosh energiyasi Yer yuzasiga kelib tushadi va o'simliklar tomonidan fotosintez jarayonida o'zlashtiriladi. O'simliklar tomonidan hosil qilingan organik moddalar hayvonlar uchun oziq manbai bo'lib xizmat qiladi. Hayvonlar va o'simliklar qoldiqlari esa tuproqqa qaytib, yana yangi moddalarning hosil bo'lishiga yordam beradi. Shu tariqa tabiatda modda va energiya doimiy ravishda aylanish jarayonida bo'ladi. Bu jarayonlar tabiatning yaxlit tizim sifatida ishlashini ta'minlaydi. Tabiiy geografik komplekslar vaqt o'tishi bilan rivojlanib boradi. Ular statik emas, balki doimiy ravishda o'zgarib turadigan tizim hisoblanadi. Masalan, tog'larning yemirilishi, daryolarning yangi o'zan hosil qilishi, tuproq hosil bo'lishi yoki o'simlik qoplaminin o'zgarishi kabi jarayonlar tabiatning rivojlanishini ko'rsatadi. Bu jarayonlar ko'pincha juda sekin sodir bo'ladi va ularni kuzatish uchun uzoq vaqt talab etiladi. Shunga qaramay, bu jarayonlar tabiatning doimiy ravishda rivojlanib borishini ko'rsatadi.

Inson faoliyati ham tabiiy tizimlarning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy davrda qishloq xo'jaligi, sanoat, transport va urbanizatsiya jarayonlari tabiatga sezilarli ta'sir qilmoqda. Masalan, yerlarni sug'orish natijasida tuproq sho'rlanishi kuchayishi mumkin. O'rmonlarning kesilishi esa tuproq eroziyasining kuchayishiga olib keladi. Shuningdek, sanoat korxonalaridan chiqayotgan chiqindilar havo, suv va tuproqning ifloslanishiga sabab bo'ladi. Bu jarayonlar tabiiy tizimlarning muvozanatini buzishi mumkin.

Shu sababli tabiatni muhofaza qilish masalasi hozirgi davrda juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tabiatni organizm sifatida tushunish insoniyatga tabiat bilan ehtiyotkorona munosabatda bo'lish zarurligini anglatadi. Agar tabiatning biror qismi zarar ko'rsa, bu butun tizimga ta'sir qiladi. Shu bois tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va muhofaza qilinadigan hududlarni tashkil etish muhim vazifalardan biridir. Qo'riqxonalar, milliy bog'lar va tabiat yodgorliklari tabiatni muhofaza qilishda muhim rol o'ynaydi. Bunday hududlarda tabiiy ekotizimlar asrab qolingan bo'lib, ular tabiatning tabiiy

holatini saqlab turishga yordam beradi. Shuningdek, bunday hududlar ilmiy tadqiqotlar olib borish va tabiat jarayonlarini o'rganish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, organizm tushunchasi tabiatdagi murakkab tizimlarni tushuntirishda muhim ilmiy yondashuv hisoblanadi. Tabiiy geografik komplekslar ham o'zaro bog'langan komponentlardan iborat bo'lib, ular yagona tizim sifatida faoliyat yuritadi. Shubayev va Baratovning ilmiy qarashlari tabiiy tizimlarning yaxlitligini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Tabiatni organizm sifatida tushunish esa uning barcha qismlari bir-biriga bog'langanligini anglashga yordam beradi. Bu esa tabiatni muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash va kelajak avlodlar uchun tabiiy boyliklarni asrab qolish zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Shubayev L.P. Landshaftshunoslik asoslari.
- 2.Baratov P. Tabiiy geografiya.
- 3.Baratov P. O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi.
- 4.Islomov A. Tabiiy geografik komplekslar nazariyasi.
- 5.Soliyev A. Geografiya asoslari.
- 6.Abdunazarov H. Ekologiya va tabiatdan foydalanish.
- 7.Karimov N. Landshaft ekologiyasi.
- 8.Rasulov M. Tabiatni muhofaza qilish asoslari.
- 9.Odilov S. Geografik tizimlar nazariyasi.
- 10.O'zbekiston geografiya atlaslari va ilmiy maqolalar.

